

SPANNING

ONRECHT KENT GEEN GRENZEN

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 15, nummer 6, juni 2013

ONRECHT KENT GEEN GRENZEN

In dit laatste nummer van *Spanning* voor de zomer vertelt SP-senator Tiny Kox over zijn reis door het Midden-Oosten, die hij onlangs voor de Raad van Europa ondernam. Wat hij constateert, is dat de situatie in Syrië ronduit schrijnend is en dat een levensvatbare, onafhankelijke Palestijnse staat nog ver weg is.

Fractiemedewerker Economische Zaken Sjoerd van Dijk betoogt in zijn bijdrage dat de ramp die zich onlangs voerde in een textielfabriek in Bangladesh slechts een druppel op de gloeiende plaat is. Ook in andere sectoren laten de arbeidsomstandigheden ernstig te wensen over en wordt weinig werk gemaakt van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De SP spant zich samen met andere organisaties in om daar verandering in te brengen, zo laat Van Dijk zien.

Hierop aansluitend vertelt Bilge Seckin van de Schone Kleren Campagne over haar strijd voor goede arbeidsomstandigheden en een eerlijk loon voor werknemers in de Turkse kledingindustrie.

Bastiaan van Apeldoorn, universitair hoofddocent Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit, stelt dat de toespraak die de Amerikaanse president Obama onlangs hield over de internationale inzet van drones wijst op een voortzetting van het buitenlands beleid om desnoods met geweld de wereldwijde belangen veilig te stellen.

Verder in *Spanning* doet Eurofractiemedewerker Niels Jongerius verslag van de discussie over oplossingen voor

de crisis in het kader van de studiedagen van de Europees Verenigd Links/Noords Groen Linkse Eurofractie, waar hij namens de SP aan deelnam.

Daarnaast interviewt Jan Marijnissen zijn collega Jan de Wit over het mede door hem ingediende wetsvoorstel, dat onlangs door een Kamermeerderheid werd aangenomen, om de bepalingen rond Godslastering uit het Wetboek van Strafrecht te schrappen.

SP-Tweede Kamerlid en woordvoerder Wonen Paulus Jansen presenteert in zijn artikel twee alternatieven voor het desastreuze woonbeleid van Rutte II. Enerzijds pleit hij voor een gelijke behandeling van huurders en kopers door nog maar één toeslag te hantieren, anderzijds voor een zogenaamde 'bruterig 2.0', waarbij niet de Europese Commissie maar wijzelf de criteria bepalen voor corporaties.

Jan Jonker, hoogleraar Duurzaam Ondernemen aan de Radboud Universiteit Nijmegen houdt in een vraaggesprek met *Spanning* een warm pleidooi voor een *wecconomy* waarin niet economische groei, maar ruilen, delen en creëren centraal staan.

In deel 10 van de Parels van de Parlementaire Geschiedenis wordt stilgestaan bij de WAO. Deze wet, die in 1967 werd ingevoerd, was een belangrijke verbetering voor arbeidsongeschikte werknemers. Werkgevers en werknemers zagen in de WAO echter ook een aantrekkelijke manier om van elkaar af te komen, waardoor de regeling op den duur onbetaalbaar dreigde te worden.

Op de achterkant in de rubriek 'In ons straatje' betogen de economen David Hollanders en Harrie Verbon en politicoloog Bastiaan van Apeldoorn dat alle banken genationaliseerd moeten worden, omdat zij zo belangrijk zijn geworden in het financiële systeem dat hun faillissement ernstige schade kan toebrengen aan de hele economie.

INHOUD

- 3 OORLOG EN VREDE IN HET MIDDEN-OOSTEN
- 6 RAMPEN IN DE TEXTIELFABRIEKEN VAN BANGLADESH
- 8 'MADE IN TURKEY' IS GEEN GARANTIE VOOR EEN EERLIJK PRODUCT
- 9 OBAMA BLIJFT OORLOGSPRESIDENT
- 10 LINKS EUROPA LEERT VAN ELKAAR
- 12 JAN DE WIT OVER BELEDIGING, GODSLASTERING EN DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING
- 14 VERHUURDERHEFFING NEE! MAAR WAT DAN WEL?
- 16 OP WEG NAAR DE WECONOMY
- 18 PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS
- 20 'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Mark Ofman

Gonnie Sluijs

Foto cover

Samuel Aranda / Corbis / Hollandse Hoogte

OORLOG EN VREDE IN HET MIDDEN-OOSTEN

Tekst: Tiny Kox Foto: archief Tiny Kox

Het Midden-Oosten staat hoog op de politieke agenda van de internationale gemeenschap. Voor de bloedige burgeroorlog in Syrië lijkt nog geen einde in zicht. Ondertussen reist de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken John Kerry tussen Israël en Palestina om het vastgelopen vredesproces vlot te trekken. SP-senator Tiny Kox, speciaal rapporteur van de Raad van Europa voor Palestina, volgt de ontwikkelingen nauwgezet. Onlangs was hij weer in de regio.

JORDANIË, VLUCHTELINGENKAMP BIJ DE SYRISCHE GREN

Nu zijn het er honderdduizend, de Syrische vluchtelingen net over de grens met Jordanië, morgen weer tweeduizend meer en elke dag minstens zoveel erbij. De internationale ‘burgemeester’, aangesteld door de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties, legt uit hoe ingewikkeld het is een dergelijke volksverhuizing enigszins op te vangen. ‘We begonnen met het redden van mensenlevens, vluchtelingen opnemen die over de grens geen leven meer hadden door alle gruwelijkheden van de Syrische burgeroorlog. Aanvankelijk ging het om duizenden, toen tienduizenden, nu dus

honderdduizend – alleen al in dit kamp, Za’aatri, ten noorden van de hoofdstad Amman. Nu moeten we een stad in stand houden, die steeds groter wordt maar structuur mist. Logisch dat er veel misgaat. Iedereen moet eten, drinken, naar de wc. Sociale verbanden zijn er niet, criminaliteit des te meer. We zijn zwaar onderbemand, ook de politie van Jordanië heeft maar een paar honderd manschappen hier. Tegelijk wordt er geweldig werk geleverd en worden het hulpgeld en de hulpgoederen, die we uit de hele wereld krijgen, uitstekend gebruikt. Vooral Jordanië verdient lof, het land is zo arm en de druk van de vluchtelingen enorm. Vergeet niet dat ook heel veel eerdere vluchtelingen hier onderdak hebben, uit Palestina, Irak en nog meer. Maar het is een ontzettend moeilijke klus, omdat we niet weten wat er morgen in Syrië gebeurt. Als de Slag om Damascus begint, tussen het regime en de opstandelingen, zal Jordanië overspoeld worden met nieuwe vluchtelingen. Maar als het regime valt kan dit kamp ook binnen een paar dagen helemaal leegstromen.’

Ik hoor de meest vreselijke verhalen, van vermoorde ouders, doodgeschoten kinderen, massamoorden in de steden en dorpen waar ze vandaan komen – en de uitzicht-

loosheid van het bestaan nu. Waarom doet de wereld niks om het regime van president Assad onderuit te halen, waarom steunen de Russen de regering, waarom krijgen de opstandelingen geen kans om zich te verdedigen, waarom komt er niet meer hulp voor ons? Ik kan alleen maar vaststellen dat zich hier een humanitaire ramp van enorme proporties voordoet en dat de wereld die vooralsnog niet kan stoppen, in weerwil van alle geweldige inspanningen die hier worden geleverd. Door de VN vluchtelingenorganisatie, door het Wereldvoedselprogramma, door Unicef, die omziet naar alle kinderen, die samen meer dan de helft van het inwonertal van deze enorme tijdelijke stad vormen. Ik kijk vol bewondering naar Franse soldaten, die een massaal inentingsprogramma uitvoeren, compleet met huilende kinderen en troostende moeders. Ik word stil van de Marokkaanse artsen die spoedeisende hulp verlenen aan een baby die zonder adem zit. Ik kijk met ontzag naar de medewerkers uit Jordanië die ervoor proberen te zorgen dat iedereen een eerlijk deel van de voedselvoorraad kan afhalen. ‘Opgeven is geen optie’, hoor je ze zeggen.

JORDANIË, AMMAN, PRESIDENTIEEL PALEIS

In zijn paleis in de hoofdstad Amman neemt de Jordaanse koning Abdullah II ruim de tijd om ons bij te praten over wat er momenteel in zijn land gaande is, met zoveel conflicten bij de burens en een groot intern hervormingsproces. Terwijl Jordanië wordt bedolven onder de Syrische vluchtelingen, is er een binnenlands transitieproces bezig dat van het land een moderne democratie moet maken, met serieuze politieke partijen, links, rechts, midden en een functionerend parlement. De Grondwet is nu aangepast, er is een Constitutioneel Hof geïnstalleerd en een toezichthoudende Kiesraad. Na de verkiezingen van januari is er voor het eerst een premier door de koning aangesteld na consultatie van de parlementaire fracties. De ambitieuze koning is nog niet tevreden. De partijen zijn nog weinig samenhangend, de parlementariërs te veel op eigen belang gericht. Het zal moeten blijken of het land doet wat de koning graag zegt te willen, van Jordanië een constitutionele democratie met een aan banden gelegde monarchie te maken. Ik wijs hem erop dat het nogal uniek is dat een koning macht wil inleveren en het parlement sterker wil maken. En ik maak van de gelegenheid gebruik om hem te vragen naar de rol van Jordanië in het Israëlisch-Palestijnse conflict. De koning zegt dat alle betrokkenen nu huiswerk moeten doen, om een nieuwe top in Washington later deze lente voor te bereiden. Die heeft naar zijn mening alleen zin als Israël en Palestina bereid zijn zich positief op te stellen. ‘De toekomst is moeilijk, al helemaal in het Midden-Oosten’, aldus de monarch. ‘Het zou helpen als ook Europa druk zet op alle betrokkenen om nu eindelijk zaken te doen. Zeker ook op Israël. Het meest acute probleem is nu Syrië. Met een half miljoen vluchtelingen bovenop de half miljoen immigranten van eerder, maken de Syriërs nu een groot deel van de bevolking uit. En iedereen zoekt een huis, eten, drinken, elektriciteit. Er zal meer hulp van buiten moeten komen om te voorkomen dat het uit de hand loopt.’

Wat er zeker ook moet komen, waarschuwt de koning, is een oplossing in Syrië. Hij is ervan overtuigd dat het einde voor president Assad in zicht is. Maar voorkomen moet

worden dat radicale islamitische groepen daarna het land in hun greep nemen. ‘Het risico is daar’, zegt Abdullah. Nu vechten zijn soldaten nog in Afghanistan tegen de Taliban – maar binnenkort heeft Jordanië zijn eigen Taliban net over de Syrische grens. Hij hoopt dat de Syrische Alliantie in staat is de situatie beter onder controle te krijgen om te voorkomen dat straks iedereen verliezer is in dit drama.

PALESTINA, RAMALLAH, PRESIDENTIEEL PALEIS

De Palestijnse president Abbas maakt – als zo vaak – overuren. Vanmorgen ontving hij in zijn presidentiële paleis in Ramallah de voormalige Britse premier Tony Blair, die al tijden lang vruchteloos onderhandelt over het Israëlisch-Palestijnse vredesproces. Straks rijdt John Kerry voor, de minister van Buitenlandse Zaken van de Amerikaanse president Obama. Daarna vliegt president Abbas naar Qatar, om daar met Arabische partners te overleggen. En nu zijn wij aan de beurt, vers uit Jordanië. Abbas wordt vergezeld door zijn chef onderhandelaar Arekat. We hebben elkaar enkele keren eerder getroffen, in Ramallah, maar ook in Nederland en Straatsburg. In de korte tijd die beschikbaar is, herhaalt de Palestijnse president dat hij zich vastgelegd heeft op een akkoord met Israël, en dat zijn bezette land Palestina bereid is aan alle eerder gestelde voorwaarden tegemoet te komen. ‘Maar,’ zegt Abbas, ‘wat haalt het uit als Israël kennelijk niks wil. Palestina erkent Israël, geen twijfel mogelijk, maar wanneer erkent Israël Palestina eindelijk? Terwijl een vredesakkoord juist Israël zoveel te bieden heeft: vrede met alle Arabische landen, in één keer.’ Dat zal hij zo meteen ook tegen John Kerry zeggen. Abbas roept Europa op meer druk op Israël te zetten, als wij willen dat er echt iets gebeuren gaat. Als hij bij ons weggaat en naar John Kerry toegaat, wens ik hem wijsheid en sterkte toe.

‘John Kerry wil praten over economie. Maar wij willen het hebben over autonomie, een eigen land, met degelijke grenzen en geen Israëlische bemoeienis. Dat is ons keer op keer beloofd, met minder hoeven we geen genoegen te nemen.’ Overal in Palestina hoor ik dat geluid, in gesprekken met ministers, rechters, parlementsleden, mensenrechtenverdedigers, journalisten, zakenmensen, geestelijken. Bij de Kiesraad wordt uitgelegd dat Palestina technisch klaar is voor verkiezingen, en dat er kans is dat de rivaliserende Palestijnse facties het binnenkort wellicht eens worden over een tijdstip waarop de stembus open gaat. ‘Maar,’ zegt de voorzitter van de Kiesraad, ‘we hebben geen enkele garantie dat de macht die ons nu al sinds 1967 illegaal bezet, de uitslag van de verkiezingen zal respecteren.’

’s Avonds mag ik met een keur aan Palestijnen spreken over de relatie van hen met de Raad van Europa. Ik zeg dat ik het een moedig besluit vond toen twee jaar terug Palestina de speciale status van partner voor democratie bij de Raad van Europa aanvraagde en toen ze die status kreeg, vrijwillig een groot aantal verplichtingen op zich nam. Als rapporteur over het partnerschap zeg ik dat ik de Palestijnen aan de verplichtingen, over mensenrechten, verkiezingen, strijd tegen corruptie en een onafhankelijke rechtspraak zal houden – omdat het hun eigen belang is. Als Palestina ooit vrij zal zijn, zal ze deze elementen hard nodig hebben om te

Tiny Kox schudt de Jordaanse koning Abdullah II de hand.

overleven. Maar, de andere kant van de samenwerking is dat Europa de Palestijnen veel beter dan nu zal moeten helpen om de mensenrechten van de Palestijnse bevolking daadwerkelijk te beschermen. En dat kan niet anders dan door veel nadrukkelijker stelling te nemen tegen de illegale bezetting en illegale kolonisatie van Palestijns gebied door buurland Israël.

PALESTINA, BETHLEHEM, DE MUUR

Traangas drijft over de metershoge Muur van de Schande in Bethlehem. Harde knallen klinken van de andere kant. Palestijnse jongeren zijn voor de zoveelste keer in gevecht met de Israëlische bezetters. Een bezoek aan het vluchtelingenkamp moeten we afgelasten, omdat het daar nu te gevaarlijk is. ‘Kogels kennen geen verschil tussen Palestijnse jongeren en Europese politici’, zegt de secretaris-generaal van het Palestijnse parlement tegen me. Hij maakt zich zorgen over ons, de 17-koppige delegatie van de Raad van Europa. Niet nodig, stel ik hem gerust, goed dat iedereen nu weet dat het hier niet alleen naar olijven en wierook ruikt. Een beetje traangas kan ons geen kwaad doen. Nu hebben we niet alleen gehoord en gezien, maar ook geroken en gevoeld hoe de bezetting in 2013 in Palestina is.

Eerder op de dag in Jeruzalem heeft oud-premier Qurei uitgelegd hoe hij bij vrijwel alle onderhandelingen van de afgelopen decennia betrokken is geweest – en hoe die volgens hem bitter weinig opgeleverd hebben. Hij was betrokken bij de voorbereiding van de Oslo-akkoorden, onderhandelde met Clinton, Bush en Obama. Hij zag dat goede onderhandelaars niet automatisch goede leiders zijn – en dat goede leiders soms bar slecht onderhandelen. Leiders moeten in beeld komen als onderhandelaars klaar zijn. Dan kunnen leiders met lef laatste kloven dicht. Hij weet ook hoe er vaart gemaakt kan worden in het vredesproces. Laten Israël en Palestina het eerst eens worden dat een Palestijnse staat gevestigd hoort te worden binnen de grenzen zoals die er in 1967, voor de Israëlische bezetting,

lagen. Als dat gebeurt, komen voor een heleboel overige problemen oplossingen in zicht.

PALESTINA, RAMALLAH

De Palestijnse Chief Justice, die de onafhankelijkheid van de rechtspraak moet bewaken, alsook de kwaliteit ervan, noemt dat een hele klus en vaak zelfs onmogelijk vanwege de bezetting. ‘Hoe kun je een rechtsstaat bouwen onder een paraplu van rechteloosheid?’ Een vergelijkbaar verhaal hoor ik als ik de Palestijnse mensenrechtencommissaris tref. Die schuwt overigens niet om me ook voorbeelden te geven van mensenrechtenschendingen aan Palestijnse kant. ‘Als ik daarover zwijg, maak ik Palestina zwakker. Dat zouden ook al onze politici beter moeten beseffen’, zegt hij vermanend in hun richting.

Het laatste werk vandaag is een ontmoeting met een aantal burgemeesters en raadsleden. Ze hebben hun mandaat gekregen afgelopen najaar, toen er eindelijk – althans op de Westbank – lokale verkiezingen werden georganiseerd. Die zijn overigens erg goed verlopen, hoor ik. Wel ligt er een schaduw over die verkiezingen door de boycot van Hamas op de Westbank en een verbod op verkiezingen in Gaza. Het goede nieuws is dat de mensen die verkiezingen hebben afgedwongen via de rechter. Dat Gaza niet meedeed is heel jammer. ‘Maar we kunnen niet eeuwig wachten om de lokale democratie op orde te brengen’, zegt een van hen.

PALESTINA, JERICHO, BERG VAN DE VERZOEKING

Dan is er nog even tijd voor een kort bezoek aan Jericho bij de Dode Zee. Van daar voert een kabelbaan naar de Berg van de Verzoeking, waar naar verluidt Jezus veertig dagen rondzwierf en met de duivel vocht. De Palestijnen zwerven al meer dan veertig jaar rond in rechteloosheid, na de illegale Israëlische bezetting in 1967. Jezus won – het zou mooi zijn als de Palestijnen zich eerdaags ook winnaar mogen voelen.

RAMPEN IN DE TEXTIELFABRIEKEN VAN BANGLADESH

SLECHTS HET TOPJE VAN DE IJSBERG

Tekst: Sjoerd van Dijk Foto: Noah Berger / The New York Times / R / Hollandse Hoogte

Op 1 mei 2013 stroomden de straten in Bangladesh vol met duizenden demonstranten die protesteerden tegen de slechte arbeidsomstandigheden in de textielindustrie. Niet alleen in de textielindustrie zijn de problemen groot, maar in vele sectoren in vele landen. Het is tijd dat zowel overheden als bedrijven hun verantwoordelijkheid nemen en serieus werk maken van maatschappelijk verantwoord ondernemen (mvo) met oog voor sociale, economische en ecologische belangen.

De directe aanleiding voor de demonstraties in Bangladesh was het instorten van een kledingfabriek in Savar, een voorstad van de hoofdstad Dhaka. Bij het instorten van deze fabriek kwamen 1127 mensen om het leven. Dit is echter slechts één voorbeeld van de problemen die er spelen in de textielsector.

DE TEXTIELSECTOR

In maart 2013 heeft Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) samen met de Schone Kleren Campagne (SKC) het rapport *Fatal Fashion* gepresenteerd. Dit rapport is een urgente oproep aan overheden, leveranciers, merken, retailers, auditbedrijven en certificeringsinstellingen om de huidige audit-praktijken grondig aan te passen en de rechten van arbeiders te beschermen. De controles (audits) worden doorgaans uitgevoerd door audit-bedrijven en certificeringsinstellingen waar kledingbedrijven niet vanzelfsprekend op kunnen vertrouwen. Zo zegt Tessel Pauli van SKC: 'Deze bedrijven missen expertise, worden niet vertrouwd door arbeiders en vakbonden, waardoor interviews met arbeiders onbetrouwbaar zijn, en ze worden gewoonlijk betaald door de fabriekseigenaar.

Zelfs wanneer ze schendingen ontdekken, laten ze na om deze op te lossen.'

Sinds de lonen in China stijgen, zijn kledingmerken op zoek gegaan naar alternatieve landen om de productie zo goedkoop mogelijk te houden. Bangladesh en Pakistan zijn hier voorbeelden van (zo heeft Bangladesh het laagste minimumloon ter wereld: \$ 0,32 per uur). Het gevolg van deze zoektocht is een enorme groei van orders in deze landen. De productiecapaciteit en de fabrieksgebouwen zijn echter niet adequaat meegegroeid. Dit, in combinatie met falende overheden en onverantwoord inkoopbeleid van bedrijven, zorgt voor onacceptabele werkomstandigheden en uiteindelijk rampen zoals onlangs in Savar.

In het onderzoek van SOMO en SKC zijn verschillende fabrieksbranden geanalyseerd, deze zijn symptomatisch voor een falend systeem. Overheden en bedrijven schieten volgens de onderzoekers systematisch tekort in het beschermen en respecteren van de rechten van arbeiders. Overheden zouden moeten handelen in overeenstemming met de internationaal erkende plicht om mensenrechten te beschermen. Kledingmerken zouden meer aandacht moeten hebben voor hun maatschappelijke plicht om mensenrechten te respecteren, en niet slechts vertrouwen op een falend audit-model. Dit alles is uiteengezet in de 'Principes van de Verenigde Naties over Bedrijfsleven en Mensenrechten'.

ANDERE SECTOREN

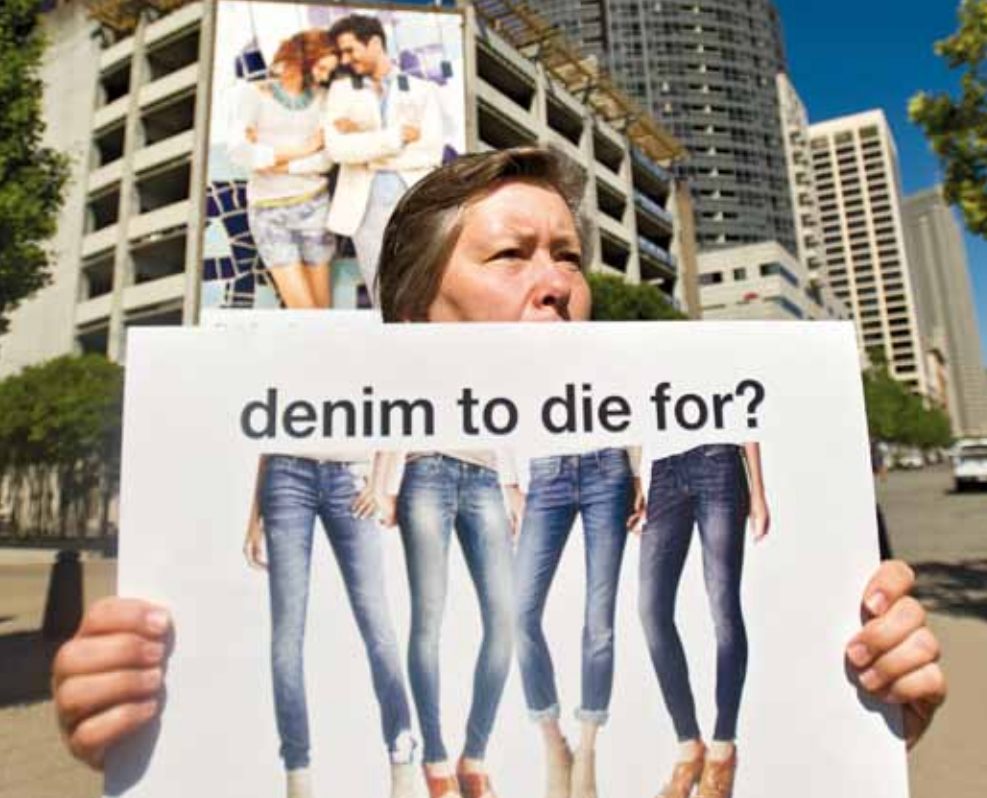
De problemen rond arbeidsomstandigheden in de textielsector staan niet op zichzelf. De afgelopen jaren zijn vele onderwerpen in de Tweede Kamer de revue gepasseerd. Zoals slechte werkomstandigheden bij de rozenteelt, in de ketens van agrofood en bij de winning van metalen als tin

of coltan in Afrika; misstanden bij het produceren van elektronica en kleding in China; kinderarbeid in zowel de cacao- en hazelnotenindustrie (o.a. in Turkije) als bij de groentezaadproductie in India. Stuk voor stuk situaties waar de rechten van de mens ondergeschikt zijn gemaakt aan de economische belangen en waar de betrokken overheden en bedrijven hebben gefaald.

DE SP EN MVO

De SP heeft een lange geschiedenis als het aankomt op agenderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Zo voerden wij eind jaren negentig al de actie 'IKEA-family, soms wel héél erg jong' bij de IKEA-winkels voor de inwilliging van een simpele en redelijke eis: de garantie van IKEA dat aan haar producten voortaan geen kinderarbeid meer te pas komt. Na vele maanden van actie heeft het bedrijf in een gesprek met de SP toegezegd niet alleen maatregelen te nemen tegen kinderarbeid, maar ook een accountantscontrole te laten uitvoeren naar deze belofte.

Ook op het dossier over de olievervuiling in de Nigerdelta in Nigeria speelt de SP een voortrekkersrol. Al tientallen jaren zorgt oliewinning daar voor extreme milieuproblemen. Hele gebieden zijn bezaaid met plassen olie, schoon drinkwater is er bijna niet en landbouw en veeteelt zijn vrijwel onmogelijk. De straatarme bevolking ziet helemaal niets terug van alle rijkdom die bedrijven als Shell daar uit de grond pompen. De regering van het land doet niets voor hen, hoewel het overgrote deel van de winst door diezelfde regering wordt opgestreken. De bewoners trekken aan het kortste eind. Zonder macht en middelen zijn zij kansloos tegenover zowel bedrijf als overheid. Voor maatschappelijke organisaties en politieke partijen ligt er een taak om hen te helpen in de

Demonstranten verzamelen zich voor het hoofdkwartier van GAP in San Francisco om het kledingbedrijf te dwingen de arbeidsvoorwaarden in de kledingindustrie in Bangladesh te verbeteren.

strijd. De SP doet dit onder andere door het onderwerp steeds weer op de politieke agenda te zetten. Eind 2010 ging SP-Tweede Kamerlid Sharon Gesthuizen zelf naar de Nigerdelta om met eigen ogen te zien hoe de situatie was. Shell moest zich daarna verantwoorden tijdens een op initiatief van de SP georganiseerde hoorzitting over de oliewinning in Nigeria.

En ook hier worden inmiddels kleine successen behaald. Zo is Shell eind januari 2013 door de rechtbank in Den Haag veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding aan een Nigeriaanse agrariër wegens olievervuiling. Deze zaak was belangrijk, omdat voor het eerst door de rechter uitgesproken werd dat Shell een zorgplicht heeft om sabotage aan olieleidingen zoveel mogelijk te voorkomen.

Diverse voorstellen van de SP zijn inmiddels door de Kamer omarmd. Zo ondersteunt de regering nu het Nederlandse bedrijfsleven bij het bepalen of er sprake is van wetgeving die de uitoefening van een tweetal arbeidsrechten (te weten: de vrijheid van vakvereniging c.q. collectief onderhandelen en non-discriminatie) mogelijk maakt in de landen van hun toeleveranciers. Ook is dankzij een

SP-motie de toegang voor bedrijven tot het buitenlandinstrumentarium (dat zijn verschillende vormen van overheidssubsidies voor het ondernemen in het buitenland) voortaan afhankelijk van de vraag of zij kunnen laten zien dat hun toeleveranciers niet betrokken zijn bij het schenden van de fundamentele arbeidsrechten. Tot slot ziet de regering er door een SP-voorstel nu actief op toe of Nederlandse bedrijven en hun dochterondernemingen zich houden aan de naleving van nationale en internationale afspraken ten aanzien van zorg voor mens en milieu. Ook bevordert de regering daar waar nodig de vervolging van overtreders van deze afspraken op mens- en milieugebied.

Uiteraard is het goed dat een Kamermeerderheid zich positief heeft uitgesproken over bovenstaande voorstellen. Maar dit zijn slechts druppels op de gloeiende plaat om de problemen echt een halt toe te roepen. Wij zijn dan ook van mening dat er structureel iets moet veranderen. Daarom vraagt de SP de regering wet- en regelgeving op te stellen om een duidelijk kader te schetsen wat verantwoord ondernemen nu daadwerkelijk is. In dergelijke wet- en regelgeving moet naar mening van de SP in ieder geval geregeld worden dat:

- 1) Nederlandse bedrijven en hun dochterondernemingen die in de vreemde worden beschuldigd van schendingen van mensen- en/of arbeidsrechten worden vervolgd in Nederland;
- 2) bedrijven verplicht worden om verantwoordelijkheid te nemen voor het gehele traject van productie van een bepaald artikel;
- 3) de consument van ieder product moet kunnen achterhalen hoe dit product geproduceerd is en of er sprake is geweest van onverantwoord ondernemen.

DE TOEKOMST

Door de ramp in Bangladesh, en de daaropvolgende media-aandacht, worden er nu in dit land kleine positieve stappen gezet ter verbetering van de situatie in de kledingindustrie. Inmiddels hebben ruim dertig kledingmerken de *Bangladesh Fire and Building Safety Agreement* ondertekend. Deze overeenkomst is samen met Bengaalse en internationale vakbonden en NGO's ontwikkeld. Onderdeel hiervan zijn onafhankelijke en transparante fabrieksinspecties, verplichte doorvoering van verbeteringen bij gebreken aan de gebouwen en herziening van bestaande wetgeving en veiligheidsregulering. Met het ondertekenen van het akkoord committeren merken zich aan het oplossen van de structurele veiligheidsproblemen in de gevaarlijke Bengaalse kledingfabrieken. Belangrijk is dat het akkoord arbeiders het recht geeft gevaarlijk werk te weigeren. Het akkoord geldt nu voor meer dan duizend Bengaalse kledingfabrieken¹.

De stappen die in Bangladesh worden gezet zijn positief, maar er zijn nog altijd bedrijven die deze overeenkomst niet tekenen (waaronder Coolcat en Prénatal). Daarnaast hebben we het hier enkel over de kledingindustrie in Bangladesh. Het is een goede eerste stap, maar er zal meer moeten gebeuren, voordat maatschappelijk verantwoord ondernemen in alle landen en in alle sectoren de standaard is geworden. Die strijd gaan wij aan!

¹ www.schonekieren.nl/actueel/nieuws/31-merken-on-board-van-het-bangladesh-veiligheidsprogramma

'MADE IN TURKEY' IS GEEN GARANTIE VOOR EEN EERLIJK PRODUCT

Tekst: Arjan Vliegenthart Foto: Archief Bilge Seçkin

Veel consumenten gaan ervan uit dat als er 'made in Turkey' in het label staat, het met de arbeidsomstandigheden wel goed zit. Helaas klopt dit beeld niet. Het merendeel van de kledingarbeiders in Turkije verdient niet het wettelijk minimumloon. Daarbij staan door een recente wetwijziging de vakbondsrechten onder druk. Spanning sprak met Bilge Seçkin van de Turkse Clean Clothes Campaign, die zich in Turkije sterk maakt voor goede arbeidsomstandigheden en een eerlijk loon voor werknemers in de kledingindustrie.

Als je denkt aan misstanden in de kledingindustrie denk je eigenlijk eerst aan landen als Bangladesh en Pakistan en niet aan Turkije. Hoe ernstig is de situatie in dit land?

'Toch ernstiger dan veel mensen in Europa op dit moment denken. Wat je ziet is dat de internationale kledingindustrie mondiaal opereert en dat er bijna per definitie druk is op de lonen. Bedrijven zoeken de goedkoopste locaties, waarbij arbeidskosten een belangrijke rol spelen. Daardoor worden landen tegen elkaar uitgespeeld en proberen producenten in elk land tot het randje te gaan om zo goedkoop mogelijk te leveren aan multinationale merken.

Voor Turkije geldt dat het land een grote kledingindustrie heeft. Bijna dertig procent van de export bestaat uit kleding en in de kledingindustrie werken tweeënhalve miljoen mensen. Acht procent van hen is lid van een vakbond.'

Hoe vertaalt die internationale competitie om zo goedkoop mogelijk te kunnen produceren zich in Turkije?

'Het beleid van de huidige regering-Erdogan combineert maatschappelijk conservatisme met neoliberal economisch beleid. Dat is voor de Turkse vakbeweging een zware

Bilge Seçkin.

dobber. De wetgeving is zo ingericht dat in een bepaalde sector 10 procent van de werkers door de vakbond moet zijn georganiseerd voordat er collectieve afspraken gemaakt kunnen worden. Daar komt bij dat op individueel bedrijfsniveau 40 procent van de werknemers lid moet zijn. Dat maakt het voor de vakbeweging bijzonder lastig om een voet aan de grond te krijgen in de Turkse kledingindustrie.

Daar komt nog bij dat de vakbonden in het verleden gefaald hebben in het bieden van perspectief voor werknemers en het realiseren van hun eisen. Daardoor staan veel gevestigde bonden, die soms nauwe banden hebben en hadden met de regering en de werkgevers, onder druk. Jonge mensen die lid worden van een vakbond kiezen daarom steeds vaker voor bonden die niet bij deze gevestigde orde horen en die vaak per bedrijf of sector georganiseerd zijn.'

Wat zijn dan de grootste problemen met de arbeidsomstandigheden in Turkije?

'Het zijn er eigenlijk twee: de lonen en het overwerk. Het minimumloon in Turkije is op dit moment zo rond de 300 euro, terwijl een gezin eigenlijk

1.300 nodig heeft om te kunnen overleven. Daarnaast is het zo dat Turkije weliswaar een minimumloon kent, maar dat dat regionaal verschilt. Hierdoor krijg je concurrentie tussen de verschillende delen van het land, bijvoorbeeld tussen de Koerdische regio en de rest van het land. Deze looncompetitie versterkt overigens ook de onderlinge verschillen en wakkert het nationalisme aan.

Tegelijkertijd werken sommige mensen in de Turkse kledingindustrie tot 11 uur per dag. Dat is ruim meer dan de afgesproken werktijden. Alleen worden deze overuren niet betaald. En het probleem is dat je de uitbetaling maar moeilijk kunt afdwingen. Mensen die zich organiseren worden ontslagen en fabrieken sluiten zomaar zonder werknemers te betalen. Dat maakt het een ongelijke strijd.'

Wat kunnen consumenten in Nederland doen om de strijd van de Turkse werknemers in de kledingindustrie te ondersteunen?

'Het is voor Nederlandse consumenten vaak lastig vast te stellen wat bedrijven nu precies aan arbeidsvoorwaarden bieden. Daarvoor zijn de fabrieken domweg te ver weg. Wat opvalt, is dat de kledingindustrie bij acute misstanden wel reageert op het concrete geval, maar niets structureels onderneemt om de arbeidsomstandigheden te verbeteren.

Consumenten in Europa zouden ons kunnen helpen door hun favoriete merken aan te schrijven met concrete vragen over onder welke omstandigheden hun kleding wordt geproduceerd. Het valt op dat bedrijven er gevoelig voor zijn wanneer consumenten navraag doen. Dan bekruipt ze toch het gevoel dat zij reputatieschade kunnen oplopen wanneer aan het licht komt dat zij het niet zo nauw nemen met de arbeidsomstandigheden.'

OBAMA BLIJFT OORLOGSPRESIDENT

TOESPRAAK MARKEERT LEGITIMATIE NIEUWE VORMEN VAN GEWELD

Tekst: Bastiaan van Apeldoorn (Universitair hoofddocent Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit)

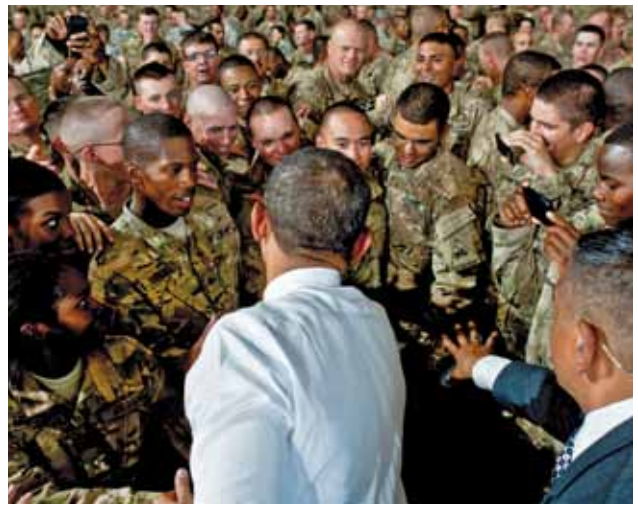
Op woensdag 29 mei werden opnieuw zeven mensen in Noordwest-Pakistan door een Amerikaanse drone-aanval gedood. Onder hen zou zich een kopstuk van de Taliban bevinden. Volgens de meest betrouwbare schattingen (van *The Bureau of Investigative Journalism*) zijn er onder de 2500 tot 3500 doden door drone-aanvallen in Pakistan tot nog toe ruim 400 tot 800 burgers.

De nieuwe drone-aanval vond plaats vijf dagen na een belangrijke toespraak van Obama over Amerika's 'contra-terrorisme'-beleid. Daarin werd voor het eerst de tot voor kort geheime inzet van deze op afstand bestuurde vliegtuigjes erkend. Ook werden (nieuwe) richtlijnen bekendgemaakt die het gebruik van dit hypermoderne wapen moeten reguleren en zelfs beperken. Het is de vraag of deze aanval aan de richtlijnen voldoet; ondanks de beloofde transparantie zwijgt het Witte Huis er over.

Maar de betekenis van Obama's toespraak overstijgt die van de toekomst van de *drone wars*. De speech onthult hoe gedacht wordt over het gebruik van geweld in het verdedigen van Amerika's wereldwijde belangen: een voortzetting van een militair interventionisme dat Amerika's rol in de wereld nog vele jaren zal kenmerken.

Bijna twaalf jaar na het begin van de *war on terror* bevestigt de toespraak van Obama dat dit inderdaad de lange oorlog is geworden die neoconservatieven destijds bepleitten en dat veel van wat toen nog als uitzonderlijk werd gezien inmiddels is genormaliseerd. De wettelijke basis van het huidige contra-terrorismebeleid is de toestemming die George W. Bush kort na de aanslagen van 11 september kreeg van het Congres om militaire middelen in te zetten in de strijd tegen Al Qaida. Deze zogenaamde *Authorization of the Use of Military Force* (AUMF) is dusdanig breed uitgelegd dat het tot op de dag van vandaag ook Bush' opvolger mogelijk maakt te claimen dat de VS het *recht* heeft overal ter wereld vermeende terroristen al dan niet vanuit de lucht te laten doden. Obama stelt het in zijn speech onomwonden: dit is een *legale, proportionele en een rechtvaardige oorlog*, gebaseerd op *zelfverdediging*. Dat talloze mensenrechtenorganisaties en volkenrecht deskundigen daar anders over denken en in Amerika's beleid een schending zien van het internationale humanitair recht, doet niets af aan de politieke betekenis van deze woorden.

Zich beter bewust dan zijn voorganger van hoe Amerikaans geweld ook averechts kan werken, verklaart Obama dat ook aan deze oorlog uiteindelijk een einde moet komen, en bepleit hij zelfs de uiteindelijke intrekking van de AUMF. Toch is het niet waarschijnlijk dat de war on terror onder Obama zal eindigen. Bovendien lijkt zijn toespraak er juist op gericht om ook voor zijn opvolgers het pad te effenen voor een blijvende inzet van drones en ander wapengeweld

in naam van het recht van zelfverdediging, ook in landen waarmee de VS niet in oorlog is. De AUMF zal hierbij niet meer nodig zijn. Want waar Obama enerzijds de inzet van drones lijkt te willen beperken, legitimeert hij anderzijds het gebruik ervan en is zijn toespraak een poging het een permanente politiek-juridische basis te geven. Niet langer clandestien zal het binnenlands zijn omstreden karakter verliezen en een 'normaal' wapen worden. En dit legitimerende effect is breder. Obama zegt weliswaar alleen nog maar terroristen te willen uitschakelen indien er 'onmiddellijk' gevaar dreigt, maar alles wijst er op dat dat zo ruim geïnterpreteerd wordt dat het principe van *preventieve oorlogsvoering* gewoon gehandhaafd blijft.

De algemene geweldstrategie, zoals verwoord in Obama's toespraak, past goed in de strategie van buitenlands beleid zoals Amerika die al decennia voert. Sinds 1940 is deze strategie gericht op de handhaving van een mondiale hegemonie: een door de VS gedomineerde liberale wereldorde, waarin een wereldeconomie gebaseerd op open markten en vrije toegang voor het Amerikaanse kapitaal gewaarborgd wordt, desnoods gewapenderhand. Hierbij zullen met name de niet-statelijke vijanden van de liberale globalisering en de bevolkingen die hen omringen de terreur van het Amerikaanse contra-terrorisme aan den lijve blijven ondervinden. De drone is nu een vast wapen in Amerika's arsenaal.

Wat blijft is dat de VS in haar zelfbenoemde taak de liberale orde te handhaven zich zal blijven bedienen van militair geweld, ook als ze niet aangevallen wordt en ongeacht de morele, volkenrechtelijke of geopolitieke bezwaren elders in de wereld. Of Amerika's eigen veiligheid (laat staan die van de wereld) hier uiteindelijk mee gediend is, is zeer de vraag. Onder Obama heeft de VS een president die meer nadenkt over dergelijke vragen dan zijn voorganger, maar de antwoorden blijven in de praktijk hetzelfde. Deze oorlog, die niet langer de war on terror heet, gaat gewoon door.

Europarlementariërs, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en experts kwamen van 12 tot 17 mei in Ierland bijeen voor de studiedagen van de fractie van NGL/GUE.

LINKS EUROPA LEERT VAN ELKAAR

Tekst: Niels Jongerius Foto: GUE/NGL

‘Wat de bevolking in Zuid-Europa nu meemaakt is niet anders te beschrijven dan als een economische oorlog.’ Die harde woorden uit Stavros Evangorou, econoom en in het Cypriotische parlement euro-woordvoerder namens de Progressieve Arbeiderspartij AKEL. Evangorou is een van de sprekers tijdens de discussie-bijeenkomst op 17 mei in Dublin van de Eurofractie NGL /GUE (Europees Verenigd Links/ Noords Groen Links), waar ook de SP deel van uitmaakt. Hoewel de discussie officieel over economische alternatieven in tijden van crisis gaat, is vooral de euro onderwerp van debat.

De overdreven aandacht van linkse partijen voor het eurovraagstuk is

volgens Michael Burke echter onterecht. De economisch consultant was voorheen werkzaam bij de zakenbank Citibank in London, nu geeft hij onder meer economisch advies aan de Ierse partij Sinn Féin. Tijdens zijn inleiding op de discussie maakt hij duidelijk waarom hij de aandacht voor de euro overdreven vindt. ‘Eerst moeten linkse partijen kiezen wat voor economisch beleid ze willen voeren: willen ze een bezuinigingsbeleid of een investeringsbeleid.’ De keuze van Burke is duidelijk: ‘De crisis is hoofdzakelijk een investeringscrisis. Geld dat gebruikt had moeten worden om investeringen aan te jagen ligt nu in de kluisen van banken. Het geld is er wel, het wordt alleen niet uitgegeven. Links moet een echte investeringsagenda voeren en niet meegaan in de bezuinigingsretoriek, waarin links hooguit een beetje minder bezuinigt.’ Burke is dan ook een vurig pleitbezorger van een

investeringspolitiek via nationale investeringsbanken.

‘Echte kluisen zijn het niet, het zijn bankrekeningen in tropische belastingparadijzen waar het geld te halen is’, vervolgt Dr. Sheila Killian, werkzaam bij de Kemmy Business School in Limerick, volgens haar de enige business school die naar een socialist is vernoemd. Haar pleidooi voor een Europese aanpak van belastingontduiking en -ontwijking en beëindiging van het wereldwijde bankgeheim sluit naadloos aan bij de campagne die de SP op dit moment voert tegen belastingparadijs Nederland. Een van de grootste dwarsliggers voor een effectieve Europese aanpak van belastingontwijking is immers Nederland, dat misschien wel de grootste doorvoerhaven van winsten van multinationals ter wereld is. Tijdens de discussie was er dan ook veel interesse voor de SP-campagne,

die mogelijk ook in andere landen navolging krijgt.

Zodra de euro weer ter sprake komt, treden er meningsverschillen op. In verschillende landen hebben economisten op verzoek van linkse partijen onderzoek verricht naar de euro. Stavros Evangelou geeft uitleg over het onlangs gepresenteerde onderzoek in opdracht van AKEL, waarin wordt geconcludeerd dat het beleid dat deze partij voorstaat waarschijnlijk zal leiden tot een onvrijwillige euro-exit. Evangelou: 'Wat nu moet gebeuren is niet een bail-out van de Cypriotische financiële sector, we moeten het land redden van de memorandumafspraken die de toekomst van Cyprus bedreigen. In de memorandumafspraken, die gesloten worden tussen eurolanden die 'hulp' aanvaarden van de EU en het IMF, worden afspraken over bezuinigingen, afbraak van arbeidsrechten en privatiseringen vastgelegd. Memorandumafspraken staan in de crisisl landen dan ook synoniem voor extreme bezuinigingspolitiek.

Dat staat ver af van de realiteit in Finland, waar de linkse Vasemmistoliitto (Links Blok) samen met een regenboogcoalitie van nagenoeg alle partijen een regering vormt. Staatssecretaris Jarmo Linden vertelt tijdens de bijeenkomst dan ook trots dat zijn regering erin slaagt om de armoede terug te dringen. 'Niet alleen daalt het aantal armen, ook de kloof tussen arm en rijk in Finland wordt teruggedrongen. Links beleid en aan de Brusselse afspraken voldoen is niet eenvoudig maar in Noord-Europa kan het wel.'

Terwijl in Finland een regering dus de mogelijkheid heeft om ondanks de crisis sociaal beleid te voeren en te voldoen aan de Brusselse normen voor begrotingstekort en overheids-schuld, lijkt dat voor Zuid-Europese landen niet haalbaar. AKEL houdt er daarom rekening mee dat Cyprus gedwongen zal worden de euro te verlaten als ze weer aan de macht komt, een scenario dat vorige zomer ook door de Griekse partij SYRIZA (coalitie van radicaal links) voor mogelijk werd gehouden, net als nu in Portugal door Bloco de Esquerda (Links Blok).

Niet alleen in Zuid-Europa wordt met deze scenario's rekening gehouden. Ook het wetenschappelijk bureau van Die Linke uit Duitsland, de Rosa Luxemburg Stichting, heeft een uitvoerige studie naar de toekomst van de euro gedaan. De Rosa Luxemburg Stichting is, met meer dan honderd aangesloten onderzoekers en kantoren op vijf verschillende continenten, het grootste socialistische onderzoeksbureau ter wereld. In de studie van de Rosa Luxemburg Stichting wordt een gemeenschappelijke Europese munt voor de huidige eurozone als onhoudbaar bestempeld.¹ Een standpunt dat niet door iedereen gedeeld wordt en leidt tot een verhit debat tussen de aanwezige Europarlementariërs.

Links doet er goed aan de eurodiscussie niet te voeren vanuit nationalistische sentimenten, zoals extreemrechts, want daarmee sluit je bepaalde bevolkingsgroepen buiten en wordt geweld tegen minderheden gelegitimeerd. Dat zie je nu al gebeuren in Groot-Brittannië waar het geweld tegen moslims toeneemt en in Griekenland waar migranten in elkaar geslagen of zelfs vermoord worden door sympathisanten van de extreemrechtse Gouden Dageraad. Ook de moord op een Franse antifascist en aanvallen op linkse instellingen als de eerder genoemde Rosa Luxemburg Stichting wijzen in die richting. Een eventuele opsplitsing of afsplitsing van landen van de eurozone heeft ingrijpende economische gevolgen voor de betrokken inwoners en voor de EU als geheel. Dat links deze discussie voert met behulp van serieuze economische onderzoeken, biedt ons de mogelijkheid om voor de verkiezingen voor het Europees Parlement van maart volgend jaar met een onderscheidend en goed onderbouwd verhaal te komen. Aan welk links Europa de SP gaat bouwen zal duidelijk worden in het verkiezingsprogramma, dat op het congres van 22 februari 2014 wordt vastgesteld. Dat in ieder geval gebroken moet worden met de bezuinigingspolitiek die in Zuid-Europa beleefd wordt als een economische oorlog, is zonneklaar.

Meer lezen?

– De Engelstalige studie van de Rosa Luxemburg Stichting:

SINN FÉIN

De SP maakt in het Europees Parlement deel uit van de gezamenlijke fractie NGL/GUE, Noords Groen Links/ Europees Verenigd Links. In die fractie vormt de SP, samen met de Zweedse Vänsterpartiet, de Deense Folkebevægelsen mod EU en het Ierse Sinn Féin, Noords Groen Links. Dat bestaat uit moderne linkse partijen die zich tegen een federaal Europa verzetten. Ook het Finse Vasemmistoliitto behoort tot het NGL samenwerkingsverband, maar die partij heeft momenteel geen Europarlementariërs. De studiedagen worden ieder half jaar georganiseerd door de partij(en) uit het land dat voorzitter is van de EU. De eerste helft van 2013 is dat Ierland. Sinn Féin is opgericht in 1905 en vooral bekend als de politieke partij die streed tegen de overheersing van (Noord-)Ierland door het Verenigd Koninkrijk (VK). Sinds het Goede Vrijdagakkoord dat een einde maakte aan 'The Troubles' (periode van onrust en geweld in de Ierse geschiedenis, die duurde van eind jaren zestig tot 10 april 1998) maakt Sinn Féin deel uit van het door katholieken en protestanten gezamenlijk bestuurde Noord-Ierland. Sinds het uitbreken van de crisis in 2008 wordt Sinn Féin ook in de republiek Ierland als de linkse oppositie tegen de regering gezien. Symbolisch was dat Sinn Féin-leider Gerry Adams tijdens de verkiezingen van 2012 niet langer in Noord-Ierland, maar in de republiek Ierland kandidaat was voor het parlement. In Noord-Ierland is Sinn Féin de op een na grootste partij met 26,9 procent van de stemmen, in het zuiden behaalde de partij 9,9 procent van de stemmen. Volgens de laatste peilingen staat de partij zelfs op 16 %

www.rosalux.de/publication/39478/the-systemic-crisis-of-the-euro-true-causes-and-effective-therapies.html

– Het economisch blog van Michael Burke: socialisteconomicbulletin.blogspot.be

¹ Het partijcongres van Die Linke dat van 14 tot 16 juni plaatsvond, sprak zich uit voor het behoud van de euro. Het beleid van de regering-Merkel werd als belangrijkste bedreiging voor het voortbestaan van de munt gezien.

JAN DE WIT OVER BELEDIGING, GODSLASTERING EN DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING **‘IN HET INTERMENSELIJKE VERKEER IN EEN DEMOCRATIE MOET DE VRIJHEID VAN MENINGSUITING HOOG IN HET VAANDEL STAAN.’**

Tekst: Jan Marijnissen Foto: Sander van Oorspronk

Samen met D66 diende hij een voorstel in om de bepalingen rond godslastering uit het Wetboek van Strafrecht te halen. En met succes, want de Tweede Kamer nam het voorstel over. Hoe verhouden zich de vrijheid van meningsuiting en het verbod op belediging en godslastering tot elkaar? Een interessante vraag die we voorleggen aan de indier van het wetsvoorstel, Jan de Wit.

Wanneer en waarom is het wetsartikel over godslastering ingevoerd?

‘Grappig om te weten is dat in de negentiende eeuw expliciet besloten is godslastering niet strafbaar te stellen. Maar daar dacht de grootvader van de bij ons allen bekende oud-minister Donner – de man die meteen na de moord op Theo van Gogh in 2004 pleitte voor een frequentere inzet van wetsartikel 147 WvS (Wetboek van Strafrecht) – in 1932 heel anders over. Minister Jan Donner heeft dit wetsartikel in de roerige jaren dertig ingevoerd om de CPH, de toenmalige communistische partij, dwars te zitten. Die partij opponeerde toen sterk tegen het christelijk geloof. Met name vanuit Limburg werd erop aangedrongen dat ‘deze satanskinderen en dit addergebroed’ eens flink werden aangepakt, letterlijk. Het wetsartikel werd ingezet tegen de problemen die daardoor met de openbare orde ontstonden. Daarom staat het wetsartikel 147 ook onder het kopje Openbare Orde.’

Dat is toch een rare omkering? Want het is een inbreuk op de vrijheid van meningsuiting omdat lichtgeraakten hun woede niet in bedwang kunnen houden.

‘Later hanteerde Piet Hein Donner dezelfde redenering toen hij in 2005 pleitte voor het strafrechtelijk

Jan de Wit verdedigt het mede door hem ingediende wetsvoorstel om het verbod op godslastering af te schaffen.

aanpakken van godslastering. Hij zei: ‘Wordt het niet eens tijd dat het Openbaar Ministerie het wetsartikel 147 eens gaat afstoffen?’ Zijn bedoeling was daarmee de moslims gerust te stellen.’

Wat is ‘smalende godslastering’?

‘Smalen is op grove wijze beschimpen. Volgens het arrest van de Hoge Raad in het Ezelproces tegen Gerard Reve in 1968 moeten we onder godslastering verstaan: het met opzet op grove wijze beschimpen van het opperwezen. Je moet dus de uitdrukkelijke bedoeling hebben het opperwezen te willen neerhalen.’

Maar er staat ook in het wetsartikel dat het op ‘krenkende wijze’ moet zijn.

‘Ja, ‘op voor godsdienstige gevoelens krenkende wijze’. Dat gaat dan niet over het opperwezen maar over

mensen met godsdienstige gevoelens. Het eerste deel van het artikel is echter het belangrijkste.’

Nu zeggen de christelijke partijen: baat het niet dan schaadt het niet. Wat is erop tegen om zo’n wetsartikel tegen godslastering te hebben?

‘Het eerste argument: het artikel is in coma, zoals dat heet. Maar er zijn wel talloze aangiftes gedaan in de loop der jaren: tegen Koot & Bie, tegen Madonna, tegen cabaretiers, tegen schrijvers, Salman Rushdie, noem maar op. Ze zijn allemaal afgewezen, omdat in 1968 bij dat proces duidelijk is geworden dat nooit te bewijzen valt dat iemand de uitdrukkelijke bedoeling had het opperwezen neer te halen. Dat is het tweede argument. En tot slot, het wetsartikel kan politiek misbruikt worden om anderen monddood te maken. Want het gaat

hier in essentie natuurlijk om de vrijheid van meningsuiting.’

Maar stel dat iemand zegt: ‘Inderdaad, het was mijn bedoeling om het opperwezen neer te halen.’

‘Dan ligt meteen de vraag op tafel: bestaat God? En, als hij bestaat: hoe weten wij dan of hij zich wel of niet beledigd voelt? Voor het tweede deel van het artikel waar het gaat over de gekrenkte godsdienstige gevoelens kan men altijd nog een beroep doen op de wetsartikelen die belediging strafbaar stellen.’

Je hebt ooit geschreven dat je het uitbreiden van de beledigingsbepalingen ‘ronduit gevaarlijk’ vindt. Hoezo?

‘Dat is wat ik bedoelde met dat derde argument. Hirsch Ballin, de opvolger van Donner, heeft bijvoorbeeld willen kijken of de groepen die beledigd kunnen worden nader omschreven zouden moeten worden. Mag een professor dan niets negatiefs meer zeggen over homeopaten? Mag iemand de neoliberalen dan geen marktfundamentalisten meer noemen? Daar heeft de Kamer een stokje voor gestoken.’

Er is in de Kamer veel gesproken over deze zaken. Donner heeft het geagendeerd, zijn opvolger Hirsch Ballin heeft de plannen weer ingetrokken, maar jij bent verder gegaan.

‘Ja, aanvankelijk samen met Teeven (VVD) en Van der Ham (D66). Later heeft Teeven zich teruggetrokken omdat de VVD in het kabinet ging. Uiteindelijk hebben PvdA en VVD gezegd dat ze ons wetsvoorstel zouden steunen. Daarmee was er een meerderheid in de Kamer; alleen CDA, SGP en CU waren tegen. Momenteel vindt de schriftelijke behandeling in de Eerste Kamer plaats en het ziet er goed uit.’

Hoe denk je over de strenge bepalingen die gaan over majesteitsschennis?

‘Daar denk ik grosso modo hetzelfde over, al ligt het toch wat anders. Immers, de koning bestaat en die kun je dus vragen: “Voelt u zich beledigd?” Anderzijds is er geen reden de koning anders te behandelen dan een gewone burger.’

En, belediging zegt niet zozeer iets over de zender als wel over de ontvanger. De een

voelt zich beledigd waar een ander zijn schouders ophaalt.

‘Dat is ook zo. En ook hier geldt: Het gaat in de kern om de vrijheid van meningsuiting. Wat is godslastering, wat is een belediging? Kijk nou eens naar wat er op de sociale media gebeurt, kijk eens naar wat daar allemaal geschreven en gezegd wordt. Mensen worden uitgemaakt voor alles wat lelijk is. Dat geeft aan dat de normen in de samenleving verschuiven. Daar komt bij dat mensen in een publieke functie geacht worden meer te kunnen hebben dan andere burgers. De columnist Piet Vroon schreef ooit in de Volkskrant dat de SP gastarbeiders wilde ‘deporteren’. Wij hebben daarop een kort geding aangespannen waarin we een rectificatie eisten. Die eis werd afgewezen op grond van het feit dat een columnist zaken zwaar mag aanzetten en politieke figuren heel veel moeten kunnen slikken, al zijn er natuurlijk ook hier grenzen. Conclusie: niet elke mening is hetzelfde, niet elke zender is hetzelfde en niet elke geadresseerde is hetzelfde.’

Wij riepen ooit: ‘Nixon moordenaar!’ Dat was toen strafbaar wegens het beledigen van een bevriend staatshoofd.

‘Ik vind dat ook die bepaling uit het Wetboek van Strafrecht moet. Het zijn allemaal inbreuken op de vrijheid van meningsuiting die makkelijk politiek misbruikt kunnen worden.’

Waar komt voor jou de fatsoensgrens in het intermenselijke verkeer in beeld? En hoe verhoudt zich die met het strafrecht?

‘Ik vind dat je die zaken moet scheiden. Natuurlijk, in het strafrecht regelen we zaken waarvan we vinden dat ze absoluut niet kunnen en waarvan we zelfs vinden dat ze bestraft moeten worden. Maar in het intermenselijke verkeer in een democratie moet de vrijheid van meningsuiting hoog in het vaandel staan. Dat hoort uitgangspunt te zijn. Al zijn er wel degelijk ook grenzen, zowel in het strafrecht als in wat wij allemaal nog acceptabel vinden. Daarom is het ook goed dat er opgetreden wordt tegen pesten op school en op het werk en tegen abjecte spreekwoorden op de voetbalvelden. Het begint niet zelden met een vergroving van het taalgebruik, om te eindigen in geweld. Hier is het aloude adagium

WETBOEK VAN STRAFRECHT

Artikel 147

Met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft:

1. hij die zich in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, door smalende godslasteringen op voor godsdienstige gevoelens krenkende wijze uitlaat.

Artikel 261

1. Hij die opzettelijk iemands eer of goede naam aanrandt, door telastlegging van een bepaald feit, met het kennelijke doel om daaraan ruchtbaarheid te geven, wordt, als schuldig aan smaad, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie.

Artikel 262

1. Hij die het misdrijf van smaad of smaadschrift pleegt, wetende dat het te last gelegde feit in strijd met de waarheid is, wordt, als schuldig aan laster, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 111

Opzettelijke belediging van de Koning wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 112

Opzettelijke belediging van de echtgenoot van de Koning, van de vermoedelijke opvolger van de Koning, van diens echtgenoot, of van de Regent, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.

Artikel 118

1. Opzettelijke belediging van het hoofd of een lid van de regering van een bevriende staat, in de uitoefening van zijn ambt in Nederland verblijvende, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

‘wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet’, nog steeds prima van toepassing.’

VERHUURDERHEFFING NEE! MAAR WAT DAN WEL?

Tekst: Paulus Jansen Foto: Sander van Oorspronk

De SP is geharnast tegenstander van het woonbeleid van Rutte-II. De verhuurderheffing, inkomensafhankelijke huurverhogingen, de verkoop van huurwoningen, de bezuinigingen op wijkaanpak en stadsvernieuwing: we zijn er hartstikke tegen. Maar wat is ons alternatief, hoe zien wij de toekomst van de Nederlandse woningmarkt? De SP heeft een groot aantal alternatieven, waarvan er in dit artikel twee worden uitgewerkt.

EIGENDOMSNEUTRALE SUBSIDIE VOOR DE BEWONER

Er zijn op dit moment twee grote geldstromen gericht op de betaalbaarheid van het wonen: de huurtoeslag en de hypotheekrenteaftrek. Maar die zijn volstrekt anders vormgegeven. Bij de huurtoeslag is de toeslag alleen bestemd voor huurders met een belastbaar verzamelinkomen onder € 30.000, terwijl de hypotheekrenteaftrek ook benut wordt door miljonairs. Een tweede cruciaal verschil is dat de huurtoeslag alleen geldt voor woningen in het niet-geliberaliseerde deel, met een huur onder de € 680 per maand. Dat komt neer op een WOZ-waarde van maximaal € 200.000. Voor de eigenwoningbezitter is de hypotheekrenteaftrek niet gekoppeld aan een plafond qua woningwaarde. Sterker nog, daar geldt dat hoe duurder het huis is, hoe groter het belastingvoordeel van de hypotheekrenteaftrek is.

Bij de behandeling van de wet die de huren verhoogt vroeg ik de minister naar de rijkssteun voor een sociale huurwoning of een koophuis van een modaal gezin (inkomen van € 35.000). De conclusie was dat een koopwoning de Rijksoverheid in dit geval € 1300 per jaar meer kost dan een sociale

huurwoning. De minister rekende het voor:

'In directe zin wordt er geen belastinggeld toegelegd op de woonkosten van een gezin met een inkomen van net boven de € 33.000 (wordt via nota van wijziging: € 33.614) in een sociale huurwoning, omdat er dan geen sprake is van huurtoeslag. In indirecte zin zal het veelal zo zijn dat dit gezin niet de markthuur betaalt, hetgeen ook zijn weerslag kan hebben op de opbrengst uit Venmoetschapsbelasting (Vpb). Als bijvoorbeeld de markthuur € 700 is en de feitelijke huur € 500, dan kan de derving aan Vpb-opbrengst een kwart hiervan zijn, ofwel € 600 per jaar. Bij een koopwoning van vergelijkbare kwaliteit (WOZ-waarde van circa € 180.000) bedraagt de fiscale aftrek circa € 3000 (bij 5% rente) minus eigen woningforfait € 1100 (0,6% WOZ-waarde), dus circa € 1900 per jaar.'

Dit verschil in behandeling van huurder en koper is onlogisch uit het oogpunt van zuinig omspringen met belastinggeld, maar het staat ook haaks op het gelijkheidsbeginsel. De SP heeft in haar verkiezingsprogramma uit 2012 een aantal voorstellen gedaan om de verschillen in behandeling tussen huurder en koper te verkleinen. Een fundamenteel rechtvaardiger vormgeving van de subsidie op het wonen is de omvorming van huurtoeslag en hypotheekrenteaftrek tot een woontoeslag, waarbij er geen onderscheid meer gemaakt wordt tussen huren en kopen. De toeslag wordt dan uitsluitend gebaseerd op de samenstelling en het verzamelinkomen van een huishouden, met een extra opslag indien een of meer van de bewoners een handicap hebben.

Naast het voordeel van de gelijke behandeling van huurders en kopers heeft deze maatregel nog een groot aantal andere pluspunten. Het is een substantiële besparing op de overheidsuitgaven voor woonconsumptie, die deels gebruikt zou

kunnen worden om maatschappelijk wenselijke investeringen die nu niet van de grond komen te bevorderen, zoals bouwen in bestaand stedelijk gebied, herontwikkeling/stadsvernieuwing/wijkaanpak of energiebesparing.

Ook zullen coöperatieve woonvormen, die nu om fiscale redenen onaantrekkelijk zijn, interessanter worden. Dat kan grote voordelen hebben voor het beheer van appartementencomplexen, die het nu moeten doen met de krakkemikkige vereniging van eigenaren.

Het beruchte gat in het woningaanbod tussen sociale huur en koop/vrijesectorhuur zal opgevuld worden. Dat gat wordt immers veroorzaakt door de huidige ongelijke subjectsubsidie (bijvoorbeeld de individuele huursubsidie) voor huren en kopen.

Met name huurders zullen een veel grotere vrijheid krijgen om te gaan wonen waar en hoe ze willen. Je krijgt immers een vast bedrag ('voucher'), slechts gebaseerd op je inkomen en de samenstelling van het huishouden, maar niet gebaseerd op de feitelijke huur of rente/aflossing.

Met het woontoeslag/vouchersysteem verdwijnt ook het opdrijvend effect voor verhuurders om de huur te verhogen in de richting van de huurtoeslaggrens (€ 680). De huurtoeslaggrens kan immers verdwijnen.

Het draagvlak voor het integreren van huurtoeslag en hypotheekrenteaftrek in één woontoeslag is groeiende: het was onderdeel van Wonen 4.0, het woningmarktplan van Woonbond, Aedes, Vereniging Eigen Huis en NVM.

Uiteraard is cruciaal hoe de hoogte van de woontoeslag straks tot stand komt. De SP denkt hierbij aan het principe van de maximale woonquote bij een woning die passend is voor een huishouden. Die quote zou in de orde van 25% moeten liggen, iets lager dan de huidige huurquote voor mensen met huurtoeslag.

De Woonbond bood op 5 maart jongstleden de Eerste Kamer een petitie aan om de plannen van Blok m.b.t. de huren af te wijzen. Ruim 60.000 mensen tekenden tegen de voorgenomen huurstijging en het uitblijven van nieuwbouw en innovatie.

STOP DE 'STAATSSTEUN', STOP BRUSSEL

Pardon: is de SP voor het stoppen met staatssteun? In dit geval: zeker! Het is dankzij de staatssteun aan woningcorporaties dat vanuit Europa inkomenseisen worden gesteld aan de huurders van woningcorporaties. Ten minste 90% van de vrijkomende woningen moet worden toegewezen aan huishoudens met een inkomen onder de € 34.229 (prijspeil 2013). De inkomenseis geldt niet voor personen met een zorgindicatie.

De huidige bemoeienis van Brussel met de woningtoewijzing en de taken van woningcorporaties komt voort uit de Europese concurrentierichtlijn. Die ziet erop toe dat bedrijven niet oneerlijke concurrentie wordt aangedaan door andere bedrijven, die bevoordeeld worden met overheids-subsidie.

Volgens toenmalig EU-commissaris voor mededinging Neelie Kroes (2009) was er in Nederland sprake van drie vormen van staatssteun:

Toen minister Vogelaar in 2007 geld wilde investeren in 40 achterstandswijken, moesten woningcorporaties in heel Nederland hiervoor betalen. Dus ook als zij geen woningen hadden staan in de 40 wijken. Hoewel er dus in feite een herverdeling van het vermogen van woningcorporaties was, werd dit wel

gezien als staatssteun. Inmiddels is deze financiering afgeschaft, maar zien we ongeveer hetzelfde gebeuren rondom de saneringssteun van woningcorporatie Vestia. Door onder meer handel in derivaten was Vestia in financiële problemen gekomen. Tussen woningcorporaties bestaat een solidariteitsregeling die zij zelf betalen. Op deze manier betaalden de andere corporaties (en daarmee ook de huurders in de rest van Nederland) € 800 miljoen mee aan de sanering van Vestia.'

Ten tweede staat het Rijk garant voor de lening van het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW), ook wel de contra-garantie genoemd. Dankzij deze waarborg kunnen corporaties goedkoper geld lenen voor hun sociale taken. Dat scheelt al snel een procent rente, waardoor goedkoper kan worden gebouwd en de huren laag kunnen blijven.

Ten derde stelt een aantal gemeenten – het zijn er steeds minder – goedkope grond ter beschikking aan woningcorporaties ten behoeve van betaalbare woningbouw. Ook dat wordt gezien als staatssteun, omdat particuliere ontwikkelaars meer moeten betalen.

Het mag zo zijn dat de woningcorporaties via de contra-garantie op het WSW en de goedkope grondkosten wat voordeeltjes hebben ten opzichte

van commerciële ontwikkelaars, toch zijn de corporaties (en daarmee: de huurders) per saldo de pinautomaat van de overheid. Sinds 2008 betalen ze vennootschapsbelasting over hun non-profit activiteiten, en daar komt volgens de plannen van Stef Blok een jaarlijkse verhuurderheffing van € 1,7 miljard bovenop.

Minister Blok rekende voor dat de totale corporatiesector jaarlijks een voordeel van € 450 miljoen heeft door de contra-garantie. Als de verhuurderheffing met ditzelfde bedrag wordt verlaagd, kan er budgetneutraal een streep door deze vorm van wat Neelie Kroes 'staatssteun' noemt.

Ook de goedkope grondkosten voor corporaties vervallen wat ons betreft. Gemeenten kunnen in plaats daarvan aan zowel commerciële als non-profit beleggers in huurwoningen een grondkostensubsidie toewijzen.

Voorwaarde voor deze subsidie op de grondkosten is dat de woningen worden verhuurd onder de marktconforme huurprijs, bijvoorbeeld 80% onder de maximale huurprijs. Wanneer het verlies aan huurinkomsten maar voor een derde tot de helft wordt vergoed door de grondkostensubsidie, voorspel ik dat alleen non-profit verhuurders van deze mogelijkheid gebruik zullen maken. Commerciële verhuurders zullen geen genoegen nemen met de verlaging van hun winstmarge. Maar 'Brussel' heeft niets meer te klagen. Bijkomend voordeel is dat corporaties die een paar jaar na oplevering van hun nieuwbouwwoningen de huur alsnog verhogen een deel van de grondkostensubsidie moeten terugbetalen. Ook dat is een stimulans om blijvend betaalbaar te verhuren.

Als deze bruterings 2.0, zoals dit voorstel in de corporatiewereld genoemd wordt, doorgaat, vervalt de juridische grondslag voor de Europese Commissie om zich nog te bemoeien met de volkshuisvesting. We kunnen weer zelf de criteria bepalen voor toewijzing van onze betaalbare woningvoorraad. En de corporaties die hun nieuwbouwhuren blijvend betaalbaar houden worden beloond. Zou Stef Blok daarom tegen bruterings 2.0 zijn?

OP WEG NAAR DE WECONOMY

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Flip Franssen / Hollandse Hoogte

Volgens Jan Jonker (foto), hoogleraar Duurzaam Ondernemen, is het de hoogste tijd voor een overgang naar een duurzame economie, waarin niet economische groei, maar ruilen, delen en creëren centraal staan. 'Wanneer projecten en initiatieven meervoudige winst opleveren, worden ze ook daadwerkelijk duurzaam.'

Sinds 2011 bent u hoogleraar Duurzaam Ondernemen, aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hoe is uw belangstelling voor duurzaamheid en duurzaam ondernemen ontstaan?

'Van huis uit ben ik bedrijfskundige en houd ik mij bezig met kwaliteitsprocessen. Zo rond 1995 werd mij de vraag gesteld wat duurzaamheid is en hoe je dat organiseert. Op dat moment was ik nog volstrekt onwetend over duurzaamheid en hoe je daar vanuit een bedrijfskundig perspectief tegenaan kijkt, dus moest ik het antwoord schuldig blijven. Ik besloot mij vervolgens in het onderwerp te verdiepen en zo langzamerhand werd het van bijzaak, voor mij dé hoofdzaak.'

We bevinden ons momenteel in een grote financiële en ecologische crisis. Is het huidige economische systeem failliet?

'Failliet vind ik niet de juiste term, maar ik ben wel van mening dat het systeem aan een fundamentele verandering

toe is. We leven in een tijd van transitie, waarin we te maken hebben met een combinatie van crises: een financiële crisis, een energiecrisis en een klimaatcrisis. De omvang en complexiteit van deze crises laten zien dat we niet op de oude weg verder kunnen gaan. Helaas ontbreekt er in de politiek een visie op de economie van de toekomst die verder gaat dan denken in termen van economische groei. Het idee dat we door bezuinigen de crisis kunnen oplossen is achterhaald.'

Wat zou er naar uw mening gedaan moeten worden om uit deze crisis te komen?

'We moeten toe naar wat ik noem een weconomy: een zelforganiserende economie, waarin burgers verantwoordelijkheid krijgen en die ook nemen. Die moet zodanig georganiseerd worden dat burgers en bedrijven op verschillende manieren profijt hebben. Niet alleen in termen van geld, maar ook in de vorm van zorg, energie, leefklimaat of vrije tijd. Wanneer projecten en initiatieven meervoudige winst opleveren, worden ze ook daadwerkelijk duurzaam.'

En wat betekent dat praktisch gezien?

'Dat het verdienen van geld samengaat met het zorgen voor elkaar, voor het creëren van veiligheid of voor het bescher-

men van de natuur. Als geld niet langer de allesbepalende factor is, vraagt dat om een andere manier van denken over geld, over transacties, over ruilen en vooral over wat bij dit alles van waarde is. Duurzaamheid zit in deze hele manier van denken opgesloten.'

In plaats van de huidige lineaire economie pleit u voor een circulaire economie. Kunt u uitleggen wat u daarmee bedoelt?

'Nog altijd leeft het idee dat grondstoffen en materialen oneindig voorradig zijn. Bovendien worden ze zeer inefficiënt gebruikt. De gemiddelde levensduur van een product is negen maanden. Ook de kosten van grondstoffen stijgen dramatisch, vooral die van water. In een circulaire economie ga je grondstoffen en producten opnieuw gebruiken. Door al bij het ontwerp van auto's of gebouwen rekening te houden met een volgende bestemming of door water te recyclen.'

Welke rol kan de overheid spelen bij deze transitie?

'De overheid zal een andere rol moeten aannemen. Niet langer als uitvoerder of bewaker, maar als aanjager of facilitator. Door blokkades weg te halen, waardoor ruimte voor experiment ontstaat. Door hybride financiering te stimuleren of door knowhow beschikbaar te stellen om bijvoorbeeld een energiecoöperatie op te richten. De overheid is namelijk van ons en moet dienstbaar zijn aan haar burgers.'

Maar zijn alle burgers wel in staat om zelf het heft in handen te nemen? Is zelforganisatie niet vooral iets voor mensen die zichzelf toch wel kunnen redden?

'Ik geloof sterk in de energieke samenleving. Ieder mens heeft capaciteiten. Die kunnen ook op een laag niveau worden ingezet. Denk bijvoorbeeld aan een buurtkoffiedag, waar mensen voor elkaar koffie zetten. Noem me idealistisch, maar ik geloof sterk in de mogelijkheden van de mens. Heel veel dingen kun je heel simpel met elkaar in de buurt organiseren.'

Begin dit jaar bracht u samen met 35 andere auteurs het boek Werken aan de Weconomy uit, waarin u nieuwe businessmodellen onderzoekt. Wat verstaat u daaronder en wat beoogt u ermee?

'Het is niet zo dat wij die modellen bedacht hebben, want ze bestaan al een paar jaar. Momenteel wordt er volop mee geëxperimenteerd. De nieuwe businessmodellen hebben een aantal kenmerken. Ze werken aan waardecreatie op meerdere vlakken. Waarde betekent in deze zin: delen, ruilen en creëren. Bij deze modellen geldt coöperatief samenwerken als beginsel, wordt geredeneerd vanuit behoeften en staat bezit niet centraal. Wat wij met dit onderzoek willen is kijken hoe deze ideeën in de praktijk kunnen worden gebracht. Hoe je deze initiatieven en projecten op een goede manier regelt. Hoe je vruchtbaar kunt samenwerken, dat soort zaken.'

Kunt u enkele concrete voorbeelden van nieuwe businessmodellen geven?

'Ja, een mooi voorbeeld is *Women on Wings*. Deze organisatie creëert banen voor vrouwen op het Indiase platteland door expertise te leveren om de economische bedrijvigheid

te stimuleren, te ontwikkelen of te verbeteren. Een ander goed voorbeeld is de Groene Witgoed Expert, die onder meer wasmachines en droogtrommels aanbiedt, die milieuvriendelijk en energiebewust geproduceerd zijn. Kenmerkend voor deze initiatieven is dat ze niet voor een kleine bovenlaag bedoeld zijn, maar voor een goede ontwikkeling zijn er wel modellen nodig. Hoe zet je bijvoorbeeld een zorgcoöperatie op om de bejaardenzorg in de straat te organiseren.'

Welke problemen voorziet u bij de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen?

'Twee problemen zie je veel terugkomen. Ten eerste is daar de eigen professionalisering. Voor het uitwerken van de nieuwe businessmodellen is veel kennis en kunde nodig en die is nog onvoldoende aanwezig. In de tweede plaats maakt de bestaande wet- en regelgeving veel nieuwe initiatieven onmogelijk. Veel financiële en juridische systemen zijn nog toegerust op het traditionele transactiedenken, waarbij de eenheid van uitruil geld is. Innovatie wordt daardoor geblokkeerd.'

Wat is er nodig om deze problemen het hoofd te bieden?

'Waar we naartoe moeten zijn meer vormen van hybride financiering. Dat iemand bijvoorbeeld geld in kan leggen in de vorm van tijd. In het buitenland bestaan er al tijdbanken, waar je tijd kunt sparen door bijvoorbeeld huishoudelijk werk voor een buurtbewoner te doen, die je vervolgens kunt inzetten om je huis te laten schilderen. In Nederland zijn daar helaas maar weinig voorbeelden van. Je hebt het Zeeuwse festival *Film by the Sea* waar mensen filmkaartjes kunnen krijgen in de ruil voor zorg aan bejaarden. Dit project staat echter nog in de kinderschoenen en moet nog verder worden uitgewerkt.'

Hoe gaat uw onderzoek naar nieuwe, duurzame businessmodellen nu verder?

'Binnenkort verschijnt de tweede editie van ons onderzoek naar nieuwe businessmodellen, dat 28 juni tijdens een symposium wordt gepresenteerd. Dit verdiepende onderzoek heeft nadrukkelijk tot doel om de modellen scherper te krijgen en bouwstenen aan te leveren voor nieuwe, duurzame businessmodellen. Hoe zet je bijvoorbeeld hybride financiering op? Hoe kun je dat makkelijker organiseren? Het komende jaar zullen we deze modellen nog concreter gaan maken. Het uiteindelijke doel is om een transitie richting een circulaire economie te bewerkstelligen.'

Jan Jonker (1954) is sinds 2011 hoogleraar Duurzaam Ondernemen, aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Begin dit jaar verscheen mede van zijn hand het boek *Werken aan de Weconomy*, waarin hij nieuwe businessmodellen onderzoekt. Op 28 juni presenteert hij tijdens een symposium in Nijmegen de uitkomsten van het vervolg op dit onderzoek. Voor meer informatie en aanmelden zie: www.nieuwebusinessmodellen.info

DE WAO

Tekst: Tijmen Lucie foto: ANP Historisch Archief

Toen op 1 juli 1967 de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) in werking trad, werd deze bijna uitsluitend met gejuich ontvangen. De WAO werd door velen gezien als het sluitstuk van de verzorgingsstaat. Al snel bleek de WAO echter een 'aanziugende' werking te hebben, omdat de wet voor werkgevers een aantrekkelijker manier was om werknemers te laten afvloeien dan via ontslagvergoedingen of de WW.

Gedurende de negentiende eeuw moesten burgers zichzelf verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid vanwege ziekte. Er bestonden weliswaar vele particuliere fondsen, die onder meer ziekengeld- en ongevallenverzekeringen aanboden, maar slechts een klein percentage (14 procent) van de beroepsbevolking was verzekerd tegen het arbeidsongeschiktheidsrisico. Dit betekende dat veel werknemers zonder inkomen zaten wanneer zij arbeidsongeschikt raakten of als hun arbeidsongeschiktheid langer duurde. Aan het einde van de negentiende eeuw kwam er steeds meer aandacht voor de ongezonde en gevaarlijke werk- en leefomstandigheden van arbeiders. Aanvankelijk wachtte de overheid af of werkgevers en werknemers zelf in staat waren om verbetering aan te brengen in de arbeidsomstandigheden. Toen daar weinig van terecht bleek te komen, werd besloten voorzichtig in te grijpen. Eerst kwam er een verbod op kinderarbeid, daarna werden er beperkingen gesteld aan de arbeidstijden van jongeren en vrouwen en tot slot kwamen er maatregelen om de veiligheid van de werkplaats te verbeteren. Daarnaast ging de overheid vanaf het begin van de twintigste eeuw de verantwoordelijkheid op zich nemen

voor de inkomensbescherming van arbeidsongeschikte werknemers. Er kwamen meerdere verplichte verzekeringen tot stand. Om te beginnen in 1901 met de Ongevallenwet waarbij werknemers in de meest gevaarlijke bedrijven recht hadden op een uitkering bij arbeidsongeschiktheid door een arbeidsongeval (*risque professionnel*). In 1919 volgde de Invaliditeitswet en in 1930 de Ziektewet die een werknemer inkomensbescherming boden als de arbeidsongeschiktheid niet was veroorzaakt door een arbeidsongeval (*risque social*). Het nadeel van al deze arbeidsongeschiktheidswetten was dat de uitkering te laag was om in het levensonderhoud te voorzien en dat veel gevallen niet gedekt werden. Na de Tweede Wereldoorlog werd de roep om een ruimhartiger arbeidsongeschiktheidsverzekering dan ook luider. Op 1 juli 1967 was het zover, want toen werd de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering van kracht, die de bestaande Ongevallen- en Invaliditeitswetten verving. Grote man achter de WAO was de katholieke minister van Sociale Zaken Gerard Veldkamp. In 1963 diende hij het wetsvoorstel in, met ideeën die hij al in 1946 in zijn proefschrift geformuleerd had. In 1965 sleepte hij zijn wet zonder veel moeite door de Tweede Kamer en in 1966 werd deze door een juichende Eerste Kamer aangenomen. Geen enkel Kamerlid stemde tegen. In de nieuwe WAO was niet langer van belang *hoe* iemand arbeidsongeschikt was geraakt, maar *dat* iemand arbeidsongeschikt was. De Ziektewet bleef wel gehandhaafd, wat betekende dat een werknemer bij langdurige arbeidsongeschiktheid eerst 52 weken ziekengeld ontving en daarna een WAO-uitkering. Iedere werknemer die langer dan een jaar arbeidsongeschikt

was kreeg tot zijn 65e een uitkering van 80 procent van het laatstverdiende loon. De oorzaak van de arbeidsongeschiktheid was alleen nog van belang wanneer een werknemer door een arbeidsongeval of beroepsziekte arbeidsongeschikt was geraakt, omdat hij dan een civiele zaak tegen zijn werkgever kon aanspannen. Veldkamp rechtvaardigde de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering als volgt:

'Natuurlijk kan de verplichte sociale verzekering de gelijkheid van kansen niet alléén realiseren, doch zij kan wel een bijzonder belangrijke materiële bijdrage daartoe leveren. Het recht op zelfontplooiing en het recht op gelijke kansen bij ziekte, invaliditeit en handicap kan de individuele arbeidende mens bij de huidige inkomensverhoudingen niet zelf realiseren en dit zal hij ook nooit zelf kunnen realiseren.'

Veldkamp ging ervan uit dat het aantal WAO'ers gelijk zou zijn aan het aantal werknemers dat daarvoor gebruikmaakte van de oude arbeidsongeschiktheidsregelingen. Daarin bleek hij zich te vergissen. Was het aantal in 1970 nog 200.000, in 1980 was het inmiddels opgelopen tot 800.000 en in 1990 dreigde het aantal WAO'ers zelfs de grens van 1 miljoen te passeren. Probleem was dat het niet meer uitmaakte hoe je arbeidsongeschikt was geraakt, waardoor de wet wel erg ruim geïnterpreteerd kon worden. Iets waar de Raad van State overigens in 1963 al voor waarschuwde:

'Wanneer men voor de verplichte verzekering van de loonarbeider de arbeidsverhouding als uitgangspunt loslaat, opent men de deur naar het verlaten van het verzekeringsstelsel en het binnenhalen van een verzorgingsstelsel.'

PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS

DEEL 10

Gerard Veldkamp.

De Raad van State wilde van de WAO een verzekering maken waarbij de hoogte van de premie afhankelijk was van de premie die je betaalde toen je nog aan het werk was. In de WAO van Veldkamp betaalde je als werkgever en werknemer tot een bepaalde loongrens WAO-premie en kreeg je bij arbeidsongeschiktheid 80 procent van het laatstverdiende loon. Een groot deel van de kosten van de WAO werd dus door de overheid opgebracht. Werkgevers zagen in de WAO al snel een aantrekkelijke manier om werknemers te laten afvloeien. De WAO dreigde dan ook op den duur onbetaalbaar te worden. Zeker toen Nederland begin jaren tachtig in een economische recessie belandde. Vanaf die tijd werden de voorwaarden om recht te hebben op een uitkering verzwaard en de uitkeringen verlaagd. De toegangsdrempel tot de WAO is vooral verhoogd door het arbeidsongeschiktheids criterium verschillende keren aan te scherpen. Zo verviel in 1987 bij de stelselherziening van de sociale zekerheid de mogelijkheid voor iemand die gedeeltelijk arbeidsongeschikt was en gedeeltelijk werkloos, om een volledige WAO-uitkering aan te vragen en werd in 1993 het begrip 'passende arbeid'

vervangen door 'gangbare arbeid', wat betekende dat iemand ook werk onder zijn niveau moest accepteren. Een andere verhoging van de toegangsdrempel vond plaats door de wet WIA, de opvolger van de WAO. Sinds 2006 dient een werknemer 35 procent in plaats van 15 procent arbeidsongeschikt te zijn om nog in aanmerking te komen voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

Tegelijkertijd zijn de uitkeringen vanaf de jaren tachtig verlaagd. Bedroeg de uitkering in 1980 nog 80 procent van het laatstverdiende loon, in 1987 was het uitkeringspercentage teruggebracht tot 70 procent. In 1993 werd de WAO-uitkering vervolgens verlaagd door een onderscheid aan te brengen tussen een loondervings- (gebaseerd op het laatstverdiende loon) en een vervolguutkering, waarbij de laatste aanzienlijk lager uitviel. Dit zogenaamde 'WAO-gat' is in 2006 in de Wet WIA verder vergroot doordat de vervolguutkering is gekoppeld aan het wettelijk minimumloon. Wel werd toen de uitkering voor volledig arbeidsongeschikten verhoogd van 70 naar 75 procent van het laatstverdiende loon.

Ook in de financiering en uitvoering van de WAO hebben zich in de loop

der jaren nogal wat wijzigingen voorgedaan. De rol van de werkgever bij de financiering van de uitkeringen is beduidend groter geworden. Zo is de loondoorbetalingsverplichting voor een werkgever bij ziekte tot twee jaar verlengd.

Bij de uitvoering van de WAO is de betrokkenheid van de sociale partners steeds meer afgenomen. Tot 1997 werden de werknemersverzekeringen uitgevoerd door de per sector georganiseerde bedrijfsverenigingen. In de besturen van deze bedrijfsverenigingen zaten werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers. Vanaf 2002 dragen de sociale partners echter geen enkele bestuurlijke verantwoordelijkheid meer voor de uitvoering van de werknemersverzekeringen.

Alle bovengenoemde maatregelen hebben er nauwelijks toe geleid dat de toestroom naar de WAO is afgenomen. Toen Nederland begin 1990 bijna een miljoen arbeidsongeschikten telde, zei premier Lubbers dat Nederland 'ziek' was. Zijn collega, CDA-fractie leider Brinkman, ging nog een stap verder door te roepen dat de WAO vol zat met 'aanstellers'. Laatstgenoemde opmerking is natuurlijk buitengewoon pijnlijk voor de betrokkenen, te meer omdat het niet aan de werknemer was of hij of zij in de WAO belandde. Toch valt niet te ontkennen dat de toelatingsvoorwaarden voor de WAO aanvankelijk wel erg ruimhartig waren. Werkgevers en werknemers zagen in de WAO een aantrekkelijke manier om van elkaar af te komen, waardoor het aantal arbeidsongeschikten en de kosten voor de overheid snel toenamen. Het belang van de invoering van de WAO mag echter niet onderschat worden, want, om in de woorden van Veldkamp te blijven, ook zieke, invalide en gehandicapte mensen hebben recht op zelfontplooiing en gelijke kansen. Zonder de WAO was dat niet mogelijk geweest.

'IN ONS STRAATJE' NATIONALISEER HET BANKWEZEN

Tekst: David Hollanders, Bastiaan van Apeldoorn, en Harrie Verbon Foto's: flickr

Verschillende commissies buigen zich over bankregulering. De commissies-Liikanen en Wijffels, het Sustainable Finance Lab en Van Rompuy negeren daarbij de mogelijkheid van nationalisatie van het hele bankwezen. Ten onrechte, zo menen wij. Nationalisatie van banken nog voordat zij failliet gaan, is uit economisch oogpunt dringend gewenst. Banken zijn door hun omvang zo'n belangrijke factor in het financiële systeem geworden, dat hun faillissement het functioneren van de hele economie zou ontregelen. Een instelling die niet failliet mag gaan, moet genationaliseerd worden. Anders zijn winsten geprivatiseerd, maar verliezen gecollectiveerd. Nationalisatie voorkomt dit.

Momenteel komt nationalisatie pas ter sprake als een bank (bijna) failliet is. Zo heeft de Nederlandse belastingbetaler met respectievelijk 30 miljard en 3,7 miljard euro ABN AMRO en SNS gered door nationalisatie toen geen enkele private financier er geld in wilde steken. ING is met een kapitaalinjectie van 10 miljard euro op kosten van de belastingbetaler van een faillissement gered. Gevolg voor de overheid was dat de overheids-schuld in 2008 steeg van 45 procent naar 58 procent en in 2013 doorstijgt naar 74 procent. Bankiers hebben (naar nu blijkt: ten onrechte uitgekende) bonussen evenwel niet hoeven te retourneren. Rijkman Groenink en Van Keulen zijn de bekendste voorbeelden, maar het geldt voor alle bankiers. De bonussen van bankiers zijn de bezuinigingen voor burgers. Dit wordt door menigeen als onrechtvaardig gezien. Hier is vooral van belang dat bonus bij winst maar geen malus bij verlies, leidt tot risicovol gedrag van bankiers. En dus beleggen bankiers andermans (spaar-geld in vastgoed (SNS), rotte hypotheek-pakketten (ING) of *private equity* (ABN AMRO)).

Om risicovol beleggen door banken tegen te gaan, worden nu in de genoemde commissies allerlei maatregelen besproken. Dit betreft vooral maatregelen die al eerder tevergeefs geprobeerd zijn en die het echte probleem niet oplossen, namelijk dat een instelling die niet failliet mag gaan, en dus altijd gered wordt met belastinggeld, een ingebouwde prikkel heeft om te risicovol te beleggen. En zich daarbij door wet

Drie van de vier Nederlandse grootbanken liggen al aan het staatsinfuus.

noch moraal tegen laten houden, zoals ook bleek bij het Libor-schandaal, waarbij onder andere de Rabobank rentes heeft gemanipuleerd.

De echte oplossing is om alle banken te nationaliseren. Dit gebeurt nu ook, maar pas als een bank failliet is en dan gebeurt het halfhartig; wel de risico's voor de belastingbetaler, maar geen Balkenendenorm voor bankiers. Wij bepleiten dat nationalisatie wel

volledig en bovendien preventief gebeurt.

Dit betekent een grote beleidswijziging, die ongetwijfeld veel weerstand en bezwaren op zal roepen. Inhoudelijk zijn de bekende bezwaren echter onvoldoende zwaarwegend. Ten eerste sluit nationalisatie niet uit dat banken op afstand van de overheid staan, zoals het succesvolle Noorse *Sovereign Wealth Fund* aantoonde. Ten tweede is nationalisatie in veel sectoren al praktisch, zoals bij onderwijs en defensie, of is er sprake van een vergaande regulering door de overheid, zoals in de zorgsector, zonder dat dit tot slechte resultaten leidt. De Postbank en de Nationale Investeringsbank functioneerden goed, totdat zij geprivatiseerd werden. Ten derde wordt veelal gesteld dat topbankiers of banken naar het buitenland vertrekken. Kern van ons argument is dat zogenoemde topbankiers niet waard zijn wat zij verdienen en dat hun vertrek dus niet problematisch is. Uit onderzoek van Dirk Bezemer blijkt dat de helft van bankbalansen inmiddels bestaat uit speculatief, niet-productief krediet. Het is beter als dit soort financiële Tsjernobyts niet in Nederland staan. Dat neemt niet weg dat essentiële kredietverlening – ten dienste van de reële economie – in Nederland onverkort geborgd moet zijn. En dat kan alleen als er voldoende financiering is. Daartoe dient de overheidsgarantie beperkt te worden tot die banken die ook onder zeggenschap van de staat staan en niet meedoen met het blazen van financiële bubbels. Geen garantie zonder zeggenschap. Wie dat geen nationalisatie wil noemen, kan het *good governance* noemen. In beide gevallen komt er een einde aan het perverse en economisch schadelijke afwentelen van private risico's op de belastingbetaler.

Dit artikel verscheen eerder in aangepaste vorm in de Volkskrant